

Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programının Annelerin Duyarlılık ve Karşılıklı Etkileşim Davranışları ile Bebeğin Gelişimine Etkisi *

Ayşegül Ulutaş¹, Ayşe Belgin Aksoy²

Öz

Bu araştırma, Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı'nın (EMABEP) annelerin duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışları ile bebeğin gelişimine etkisini incelemek amacıyla yapılmıştır. Araştırma, Malatya merkezde bulunan 9-12 aylık 44 bebek ve annesi (22 deney, 22 kontrol) ile yürütülmüştür. Araştırmada bilgi toplamak için Genel Bilgi Formu, Duyarlılık Testi, Karşılıklılık Testi ve Denver Gelişimsel Tarama Testi II kullanılmıştır. Araştırmada ön test-son test-kalıcılık testi kontrol gruplu model kullanılarak deneysel bir uygulama gerçekleştirilmiştir. Verileri analiz etmek için SPSS 22 paket programı kullanılmıştır. Çalışma verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotlar (ortalama, standart sapma, frekans, oran) kullanılmıştır. Normal dağılım gösteren niceliksel verilerin iki grup karşılaştırmalarında Bağımsız Gruplar t Testi, normal dağılım göstermeyen değişkenlerin iki grup karşılaştırmalarında Mann Whitney U Testi kullanılmıştır. Normal dağılım gösteren değişkenlerin grup içi karşılaştırmalarında Bağımlı Gruplar t Testi, normal dağılım göstermeyen değişkenlerin grup içi karşılaştırmalarında Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda; deney ve kontrol grubundaki annelerin duyarlılık davranışı ön test ve son test puan ortalamaları arasında deney grubu lehine anlamlı bir fark olduğu ($p<0.05$) saptanmıştır. Deney ve kontrol grubundaki annelerin karşılıklılık testi ön test ve son test puan ortalamaları arasında deney grubu lehine anlamlı bir fark olduğu ($p<0.05$) belirlenmiştir. Deney ve kontrol grubundaki bebeklerin kişisel-sosyal, ince motor ve kaba motor alanda ön test-son test puanları arasında deney grubu lehine anlamlı fark olduğu ($p<0.05$), dil alanında anlamlı fark olmadığı ($p>0.05$) saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler

Anne-bebek etkileşimi
Duyarlılık
Karşılıklılık
Bebek gelişimi

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 11.12.2015
Kabul Tarihi: 18.07.2016
Elektronik Yayın Tarihi: 04.09.2016

DOI: 10.15390/EB.2016.6180

* Bu çalışma, "Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programının Annelerin Duyarlılık ve Karşılıklı Etkileşim Davranışları ile Bebeğin Gelişimine Etkisi" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

¹ İnönü Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, Türkiye, aysegulum44@gmail.com

² Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı, Türkiye, ayseaksy@gazi.edu.tr

Giriş

Bireysel ve sosyal bir varlık olan insanın gelişiminde doğum öncesi dönemden itibaren aile oldukça önemlidir. Çocuğun gelişiminde, zamanın çoğunu birlikte geçirdiği annesinin ve içinde yaşadığı çevrenin büyük önemi vardır. İnsanlar, doğdukları andan itibaren sosyal bir yaşamın içine girerler; çünkü bebeklerin hayatta kalabilmeleri için yaşamsal ihtiyaçlarının giderilmesi gerekir. Dolayısıyla bebek, söz konusu ihtiyaçları giderilirken kendisine en yakın kişi olan annesi ile etkileşime girer (Atay, 2011; Özer ve Özer, 2012). Ebeveyn-çocuk etkileşiminin annenin duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışları üzerindeki rolünün önemle vurgulanması, anne-bebek etkileşiminin desteklenmesinde ve iyileştirilmesinde eğitim programlarının önemli olduğunun kabul edilmesi; aile içindeki erken sosyal etkileşimleri değerlendirme gereksinimini ortaya çıkarır. Bu nedenle araştırmacılar (Barnett, Gustafsson, Deng, Mills-Koonce ve Cox, 2012; Behrens, Parker ve Haltigan, 2011; Feldman, 2010; Lowinger, 1999; Schoppe-Sullivan vd., 2006), anne-bebek etkileşimini erken anne ve bebek değerlendirmesinde önemli alanlardan biri olarak vurgular. Anne-bebek etkileşiminde annenin bebeğin her bir davranışının değerli olduğu konusundaki farkındalığı ve bebeğin davranışlarını doğru anlayıp ona uygun cevaplar verme becerisinde annenin duyarlılığının rolü büyüktür. Erken dönemde anne-bebek etkileşiminin ifade edilmesi için anne duyarlılığını açıklamak önemlidir. Anne duyarlılığı, ailedeki etkileşim örüntülerinin önemli bir ögesidir. Erken dönemde anne-bebek etkileşimini tanımlamak için kullanılan bir kavram olup, bebeğin işaretlerine sürekli ve uygun şekilde cevap verme ve annelik yeteneği olarak tanımlanır (Öztürk, 2011; Kemppinen, 2007). Bağlanma ilişkilerinin oluşumunda önemli olan anne duyarlılığı, sadece bebeğin doğuştan bağlanma özelliğinde değil, aynı zamanda bebeğe karşı cevaplayıcı olan ebeveyn bağlanma seviyesinde de önemli rol oynar (Brenner ve Slater, 2004). Duyarlı ebeveynlik, çocuğun işaretlerine karşı ilgi ve farkındalık duygularını ifade eder. Çocuğun ihtiyaçlarına ebeveyn tarafından duygusal yönden cevap verilir. Bebeğin ihtiyaçlarının annesi tarafından zamanında, ilgili ve duyarlı bir yaklaşımla karşılanması, anne duyarlılığının ve anne-bebek ilişkisinin temellerinin atılmasını sağlar. Bebek, anne duyarlılığı karşısında çevreye yönelmeye başlar ve sosyal farkındalığı gelişir. Dolayısıyla bebekle doğumdan itibaren sevgi, ilgi ve duyarlılığa dayalı bir etkileşimde bulunulması, bebeğe zengin uyarıcı fırsatı sunulması önemlidir (Gülay ve Akman, 2009; Bohr ve BinNoon, 2014). Bick ve Dozier (2013), annelerin bebeklerine karşı duyarlılığının desteklenmesinde duyarlılığa dayalı etkinlikleri içeren bağlanma temelli müdahalenin etkisini incelemek için yaptıkları deneysel araştırmada deney grubundaki annelerin bebeklerine karşı duyarlılığında ilerlemenin olduğunu, bebeğin sosyal-duygusal gelişiminde artış olduğunu saptamıştır. Kemppinen, Kumpulainen, Raita-Hasu, Moilanen ve Ebeling (2006), araştırmalarında sıfır-iki yaş arasında bebeğine sahip annelerin duyarlılığının sürekliliğini serbest oyun yoluyla incelemiş ve oyun sırasındaki etkileşimsel davranışları değerlendirmiştir. Sonuçta, düşük anne duyarlılığı ve yüksek anne kontrolünün çocuğun işbirliği yapma becerisinin düşük olmasını öngördüğü görülmüştür. Anne-bebek etkileşiminde annenin bebeğinin davranışlarını takip ederek davranışlara zamanında tepki vermesi, annenin karşılıklı etkileşim davranışını ifade eder. Anne ve bebeğin etkileşim sırasında karşılıklı uyum ve etkileşim içinde olmaları anne-bebek ilişkisini düzenler ve dengede tutar. Anne-bebek etkileşiminin önemli diğer ögesi ise anne karşılıklılığıdır. Anne Karşılıklılığı (Eş Zamanlı Davranış), ebeveynlerin çocukları ile etkileşimleri sırasında çocuğun hareketlerini takip etmesi ve çocuğun davranışlarına zamanında cevap vermesidir (Bernard, Meade ve Dozier, 2013). Karşılıklı etkileşimde anne ve çocuğun davranışları arasında geçici uyum söz konusudur. Karşılıklılık hayatın ilk yılında gelişir, anne ve çocuk arasındaki uyum benzerliğinin düzeyini yansıtır. Anne-babalar bebeğin uygun zamanlarda toplumsal olarak davranma ve başkalarından ipucu alma yeteneğinin ortaya çıkmasını sağlar (Gander ve Gardiner, 2010). Bebeklerin ve ebeveynlerin karşılıklı etkileşim ve uyum içinde olmaları gerekir. Ebeveynler, bebeklerinin ihtiyaçlarını hissetmek ve karşılamak için yardıma gereksinim duyarlar; ihtiyaçları karşılanan bebeklerin ise istekleri giderek azalır ve gelişimi ilerler (Osofsky ve Connors, 1979'tan aktaran Koşaner, 1987). Karşılıklı etkileşim, yüz yüze olma, göz kontağı kurma, ortak dikkate sahip olma ve iletişim ortağının fikirlerine karşılık verilmesini içerir; çocuğa hem farklı sözcük türlerini nasıl kullanacağı hem de bu sözcükleri farklı ve değişik durumlarda nasıl kullanacağını öğrenme fırsatı sunar (Diken, 2012). Ayçiçeği (1993), anne eğitim programının etkilerini

ve programa katılan annelerin çocukları ile karşılıklı etkileşimlerinde modern bir bakış açısı kazanıp kazanmadıklarını belirlemek amacıyla yaptığı deneysel araştırmada, eğitim programına katılan annelerin bebeklerinin fiziksel ve zihinsel gelişiminden ziyade sosyal gelişimine önem verdiklerini saptamıştır. Benzer şekilde; Feldman, Bamberger ve Kanat-Maymon (2013), bebeklikte ebeveyn-çocuk karşılıklılığını bebeklerde sosyal yeterlik ve diyalog becerileri bakımından incelemiş ve araştırma sonucunda anne-baba-bebek karşılıklılığının bebeğin sosyal ortaklık ve samimi ilişkiler kurmasını sağladığı ortaya çıkmıştır. Anne ile bebeğin karşılıklı, iç içe geçmiş bağlanma davranışları göstermesi, etkileşim 'dansında' (anne ve bebeğin davranışlarının eş zamanlı uyumu) birbirleriyle uyumlu olmalarını sağlar. Anneler, bebeklerinin gereksinim işaretlerini beklerler ve bunlara yanıt verirler. Bebek, gereksinimlerini ağlayarak, gülerken ya da değişik sesler çıkararak belirtir. Anne ona baktığında bebek annesine karşılık verir. Anne de etkileşim becerileri sayesinde bu karşılıklı etkileşim dansına katılır. Anneler genellikle gülümseme, bakma, kaşlarını kaldırma ya da gözlerini sonuna kadar açma gibi davranışlar göstererek seslerini özel bir şekilde kullanırlar. Anneler bebekleriyle genellikle bebeklerinin ses tonunu yakalayarak benzer şekilde konuşmaya çalışırlar (Bee ve Boyd, 2009). Olumlu ve sağlıklı anne-bebek etkileşiminin başlaması ve sürdürülmesi için bebeklerin gelişimsel özelliklerinin bilinmesi gereklidir. Sıfır-iki yaş arası kapsayan bebeklik yıllarının insan gelişimi açısından kritik yıllar olduğu, bu yıllarda bireye sağlanacak destekleyici olanakların onun kendisi için mümkün olan en üst kapasiteye çıkmasında önemli olduğu bilinen bir gerçektir (Avcı, 2003). Bebeklik, yetişkinlere bağımlılığın en fazla olduğu dönemdir. Bu dönem boyunca dil, sembolik düşünce, duyuşal motor eşgüdüm ve sosyal öğrenme gibi birçok psikolojik aktivite yeni yeni başlar (Santrock, 2015).

Türkiye'de ve dünyada yapılan araştırmalar incelendiğinde (Alkan Ersoy, Kurtulmuş ve Çürük Tekin, 2014; Kılınç, 2011; Erdemir, 2009; Akgün, 2008; Temel ve Aksoy, 2000; Ceber Bakkaloğlu ve Sucuoğlu, 2000; Aksoy, 2011; Gartstein ve Iverson, 2014; Murray ve Egan, 2014; Feldman vd., 2013; Parfitt, Pike ve Ayers, 2013; Grimes, 2012; Barnett vd., 2012; Fulton, 2011; Feldman, 2010) bebeğin gelişimine ve anne-bebek etkileşimine yönelik çalışmaların olduğu görülmektedir. Yapılan araştırmalar, Bu çalışmaların içerisinde annenin duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışları ile 9-12 aylık bebeğinin gelişimini iyileştirmeye ve geliştirmeye yönelik birlikte eğitime dâhil edilerek eğitim programının etkisinin sınırdığı ve programın kalıcılığının incelendiği herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ülkemizde anne-bebek etkileşiminin ve bebek gelişiminin istendik düzeyde ve yaygınlıkta incelenmediği görülmüştür. Bebeklik özellikle hedeflenen amaçlara ulaşabilmek için özellikle annelerin eğitime katılımının sağlanmasının gerekliliği ve önemi bilinir. Çocuğu yaşama hazırlamada önemli bir yere sahip olan anneler araştırmalara konu olmuştur; ancak genellikle anne eğitim programlarına odaklanılmıştır. Bu nedenle anne-bebek etkileşimini geliştirmede anne-bebek etkileşim programının önemi gündeme gelir. Bu araştırma, anne-bebek etkileşimi ve bebeğin gelişimini desteklemeye yönelik Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı (EMABEP) hazırlamak ve ileride yapılacak çalışmalar için ölçütler geliştirmek açısından önemlidir. Bu çalışma, EMABEP'in etkililiğinin ortaya konması, anne ve bebeği birlikte eğitim ortamına dâhil eden çalışmalar için eğitimcilere ve araştırmacılara yol göstermesi, yapılacak diğer çalışmalara ışık tutması ve dolayısıyla alana katkı sağlaması açısından da önemlidir.

Araştırmanın Amacı

Yaşamın ilk yıllarında ebeveyn ve bebek arasındaki ilişkiler, bebeğin gelecekteki yaşamında diğer insanlarla nasıl bir iletişim kuracağını ve çevresindeki insanlara karşı tavırlarını belirler. Günümüzde bireyin doğumundan itibaren gelişiminin en hızlı olduğu bebeklik döneminde bebeğin içinde yaşadığı aile ve yakın çevrenin sağladığı olanakların çocuğun gelişimindeki rolü giderek daha çok ön plana çıkmıştır. Gelişmekte olan ülkemizde gerçekçi ve uygulanabilir anne destek sistemlerinin işlerliğini belirleyip, öncelikle hayata geçirmek önem arz etmektedir. Ülkemizde annelerle bebekler arasındaki etkileşim ile bebek gelişiminin değerlendirilmesi ve farklılıkların ortaya çıkarılması ile ilgili çalışmalar sınırlı sayıdadır. Bu nedenle bu araştırmada Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı'nın annelerin duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışları ile bebeğin gelişimine etkisini incelemek amaçlanmıştır.

Varsayımlar

- Duyarlılık ve Karşılıklılık testlerinin anne-bebek etkileşimini ölçtüğü varsayılmaktadır.
- Denver Gelişimsel Tarama Testi II'nin bebeğin gelişimini ölçtüğü varsayılmaktadır.

Sınırlılıklar

- Araştırma, Malatya ilinde 9-12 aylık bebekler ve anneleri ile sınırlıdır.
- Araştırma, Duyarlılık ve Karşılıklılık testleri ile Denver Gelişimsel Tarama Testi II'den elde edilen puanlarla sınırlıdır.
- Araştırma, ilk bebeğine sahip annelerle sınırlıdır.

Yöntem

Bu bölümde Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı'nın annelerin duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışları ile bebeğin gelişimine etkisini incelemek amacıyla yapılan araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin analizi açıklanmıştır.

Araştırmanın Modeli

Araştırmada ön test- son test-kalıcılık testi kontrol gruplu model kullanılarak deneysel bir uygulama gerçekleştirilmiştir. Araştırmada annenin duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışlarını ölçmek için gözlem tekniği, bebeğin gelişimini değerlendirmek için boylamsal model kullanılmıştır. Boylamsal modelde aynı bireylerin belirli bir süre boyunca izlenmesi söz konusudur. Bu tip çalışmalarda, ardışık değişim örüntüleri ve zaman içinde bireyin tutarlılığı ya da tutarsızlığı üzerinde durulmaktadır (Bee ve Boyd, 2009). Boylamsal çalışmalarda araştırılmak istenen değişkenlerin zaman içindeki gelişim ve değişimini belirleyebilmek amacıyla değişken, aynı kişi ve birimler üzerinde belli bir başlangıç noktasından itibaren sürekli ya da belli aralıklarla incelenmektedir. Bu çalışmalarda izlenen birimler genellikle az sayıda olmakla birlikte derinlemesine ve kapsamlı bilgi edinmek amacıyla yapılmaktadır (Karasar, 1995).

Çalışma Grubu

Araştırmada deneysel işlemin gerçekleştirilmesi için çalışma grubunu 9 aylık bebekler ve anneleri oluşturmuştur. Araştırmaya dâhil olma ölçütlerini en çok sağlayan üç aile sağlığı merkezinin hizmet verdiği bölgedeki anneler ve bebekleri araştırmaya dâhil edilmiştir. Benzer geçmişe sahip olan annelerden 114 kişilik bir katılımcı havuzu oluşturulmuş ve gönüllü annelerin gruba yansız atanması sağlanmıştır. Deneysel işlemin gerçekleştirilmesinde iç geçerliliği olumsuz yönde etkileyebilecek faktörleri ortadan kaldırmak için sosyoekonomik özellik bakımından benzer, ev hanımı, tek bebeğe sahip olan, normal gebelik süresi sınırlarında bebeğe sahip olan annelerin seçilmesi, deney ve kontrol gruplarında yer alacak annelerin gruplara yansız olarak atanması sırasında oluşacak hataların en aza indirgenmesini sağlamıştır. Çalışma grubunda yer alan bebeklerin belirlenmesinde bebeklerin Denver Gelişimsel Tarama Testi sonucunda "normal" olarak değerlendirmeleri ölçüt olarak alınmıştır. Bütün bu çalışmalardan sonra deney grubuna 22 bebek ve anne, kontrol grubuna 22 bebek ve anne olmak üzere toplam 44 bebek ve anne tesadüfen atanarak çalışma grubu oluşturulmuştur. Çalışma grubunda yer alan anne ve bebeklerin demografik özelliklerine ilişkin dağılımı Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Deney ve Kontrol Grubunun Demografik Özelliklerine İlişkin Dağılımı

		Toplam (n=44)	Deney (n=22)	Kontrol (n=22)
		n (%)	n (%)	n (%)
Annenin Yaşı	22-27	13 (29.5)	7 (31.8)	6 (27.3)
	28-33	17 (38.7)	8 (36.4)	9 (40.9)
	34-39	14 (31.8)	7 (31.8)	7 (31.8)
Anne Öğrenim Durumu	Okur-yazar	11 (25)	5 (22.9)	6 (27.3)
	İlköğretim	8 (18.5)	2 (9.09)	6 (27.3)
	Lise	12 (27.2)	7 (31.8)	5 (22.7)
	Ön lisans	8 (18.2)	6 (27.3)	2 (9.09)
	Lisans	5 (11.1)	2 (9.09)	3 (13.7)
Evlilik Süresi	1-5 yıl	26 (59.1)	12 (54.5)	14(63.6)
	6 yıl ve üstü	18 (40.9)	10 (45.5)	8 (36.4)
Gebelik Süresi	37 hafta	9 (20.5)	5 (22.7)	4 (18.2)
	38 hafta	10 (22.7)	4 (18.2)	6 (27.3)
	39 hafta	25 (56.8)	13 (59.1)	12(54.5)
Gebelik Yaşı	18-25	15 (34.1)	7 (31.8)	8 (36.4)
	26-35	29 (65.9)	15 (68.2)	14(63.6)
Bebeğin Cinsiyeti	Kız	23 (52.2)	12 (54.5)	11(50.0)
	Erkek	21 (47.7)	10 (45.5)	11(50.0)
Doğum Şekli	Normal	19 (43.2)	9 (40.9)	10(45.5)
	Sezaryen	25 (56.8)	13 (59.1)	12(54.5)

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan annelerin %38.7'sinin (n=17) 28-33 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Annelerin %27.2'si (n=12) lise mezunudur. Çalışmaya katılan annelerin %59.1'inin (n=26) evlilik süresi 1-5 yıldır. Annelerin %56.8'inin (n=25) gebelik süresi 39 haftadır. Annelerin %65.9'unun (n=29) 26-35 yaş aralığındadır. Araştırmaya katılan bebeklerin %52.2'sinin (n=23) kız, %47.7'sinin (n=21) erkek olduğu; %56.8'inin (n=25) sezaryen doğumla dünyaya geldikleri görülmektedir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplamak amacıyla "Genel Bilgi Formu" ile Mizaç Değerlendirme Bataryası (Temperament Assessment Battery)'nın Duyarlılık alt testi (Subtest of Sensitivity) ve Karşılıklılık alt testi (Subtest of Synchrony) kullanılmıştır. Mizaç Değerlendirme Bataryası'nın tüm alt boyutları ayrı ayrı kullanılabilir. Anne-bebek etkileşimini ölçmek için bataryanın iki alt boyutunun kullanılma nedeni, anne duyarlılığı ve karşılıklılığının alan yazında anne-bebek etkileşimi öğeleri olarak ele alınmasıdır.

Genel Bilgi Formu

Bilgi formunda annenin yaşı, öğrenim durumu, evlilik süresi, gebelik süresi, gebelik yaşı ile bebeğin yaşı (ay), cinsiyeti ve doğum şekli hakkında bilgi sağlayacak sorulara yer verilmiştir.

Mizaç Değerlendirme Bataryası (Temperament Assessment Battery): Duyarlılık (Sensitivity) ve Karşılıklılık (Synchrony) Alt Testleri

Mizaç Değerlendirme Bataryası, Gonzalez, Gartstein, Carranza ve Rothbart tarafından 2001 yılında geliştirilmiştir. Duyarlılık (10 madde), Karşılıklılık (3 madde), Tempo (3 madde), Yoğunluk (3 madde), Duygusal Uyum (3 madde) ve Çocuğun Ebeveyn Tarafından Yönlendirilmesi (3 madde) Testi olmak üzere altı alt testten oluşur.

Duyarlılık Testi, Gonzalez, Gartstein, Carranza ve Rothbart (2001) tarafından geliştirilen Duyarlılık Testi'nin geçerlik ve güvenilirlik çalışması Ulutaş ve Aksoy (2015) tarafından yapılmıştır. Testin güvenilirlik çalışması için iki gözlemcinin birbirinden bağımsız değerlendirme sonuçları değerlendirilerek ve gözlemciler arası uyum yöntemi kullanılarak Cronbach Alpha değerleri belirlenmiştir. Duyarlılık alt testine ilişkin alfa güvenilirlik katsayısı 0,66 olarak bulunmuştur. Geçerlik çalışmasını gerçekleştirmek için kapsam ve yapı geçerliği yöntemleri kullanılmıştır. Pearson korelasyon katsayısı Duyarlılık Testi için 0.94 olarak bulunmuştur. Duyarlılık alt testi, 6, 9 ve 12 aylık bebeğe sahip annelerin bebekleri ile etkileşim sırasında gösterdikleri duyarlılık davranışlarını değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir. Duyarlılık Testi, 10 maddeden oluşur ve 8'li likert tipinde puanlanır. Testten alınan toplam puandaki yükselme anne duyarlılığının yüksek olduğunu gösterir. Annelerin aldığı madde puanları toplanarak test puanları hesaplanmıştır. Testten alınabilecek en yüksek puan; $10 \times 8 = 80$, en düşük puan ise $10 \times 1 = 10$ 'dur.

Karşılıklılık Testi, Gonzalez, Gartstein, Carranza ve Rothbart (2001) tarafından geliştirilen Karşılıklılık Testi'nin geçerlik ve güvenilirlik çalışması Ulutaş ve Aksoy (2015) tarafından yapılmıştır. Karşılıklılık Testi'nin güvenilirlik çalışması için iki gözlemcinin birbirinden bağımsız değerlendirme sonuçları değerlendirilerek gözlemciler arası uyum yöntemi kullanılarak Cronbach Alpha değeri 0.60 olarak bulunmuştur. Geçerlik çalışmasını gerçekleştirmek için kapsam ve yapı geçerliği yöntemleri kullanılmıştır. Pearson korelasyon katsayısı Karşılıklılık Testi için 0.86 olarak bulunmuştur. Karşılıklılık testi, annenin karşılıklı etkileşim davranışlarını değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir. Karşılıklılık testi 3 maddeden oluşur ve 7'li likert tipinde puanlanır. Testten alınan toplam puandaki yükselme anne karşılıklılığının yüksek olduğunu gösterir. Annelerin aldığı madde puanları toplanarak test puanları hesaplanır. Testten alınabilecek en yüksek puan; $3 \times 7 = 21$, en düşük puan ise $3 \times 1 = 3$ 'tür.

Denver Gelişimsel Tarama Testi II (DGTT II), daha önce Türk toplumuna uyarlanan ve standardize edilen Denver Gelişimsel Tarama Testi (DGTT)'nin ayrıntılı uygulama biçimidir. Denver Gelişimsel Tarama Testi (DGTT), çocuklarda bulunabilecek gelişimsel sorunları yakalamada sağlık personeline yardımcı olması amacıyla ilk kez 1967 yılında Frankenburg ve Dodds tarafından yayınlanmıştır. DGTT, yaygın kullanımı sonucunda elde edilen deneyimlerin 1990 yılında Frankenburg ve Dodds tarafından yeniden gözden geçirilmiş ve Denver II oluşturulmuş ve 2009 yılında Yalaz, Anlar ve Bayoğlu tarafından gözden geçirilip standardize edilerek ülke çapında kullanıma ve testör eğitimine sunulmuştur (Yalaz, Anlar ve Bayoğlu, 2009). Test, 0-6 yaş bebek ve çocukların şu andaki gelişimlerini ve becerilerini annelerden ve anne dışında çocuğun gelişimini yakından takip eden, çocuğu iyi tanıyan babalar ya da bakıcılardan alınan bilgiler doğrultusunda değerlendirmektedir. Bu test çocukların ince motor, kaba motor, kişisel-sosyal ve dil gelişimi alanı olmak üzere dört bölümde toplanmış 116 maddeden oluşmaktadır. Test formunun üstünde ve altında yer alan yaş ölçekleri 0 ile 6 yaş arasını ay ve yıl olarak göstermektedir. Test sırasında anne ve çocuk birlikte değerlendirmeye alınır. Test sonunda çocuğun hangi gelişim alanlarında desteklenmesi gerektiği ortaya çıkar ve testi uygulayan uzman tarafından önerilerde bulunulabilir. Teste başlamadan önce anneye çocuğunun doğum tarihi sorulur ve yaş çizgisi çizilir. Her sektörde yaş çizgisinin tamamen solunda kalan maddelerden üç tane ve yaş çizgisinin üstünden geçtiği maddelerin tümü uygulanır. DGTT II sırasında olgular, yaşlarına göre yapmaları istenen komutları yerine getirmeleri halinde "geçer", getirmedikleri takdirde "kalır" yorumu ile değerlendirilmektedir. Çocuktan veya anneden her alanda çocuğun yaşına uygun maddelerde "kalır" cevabını alındığında test sonlandırılır. Denver II gelişim testi sonuçları normal, anormal ve şüpheli olarak sınıflandırılmaktadır. Testin tamamında hiç gecikme maddesi (yaş çizgisinin solunda kalan "K" maddesi) yoksa, en fazla bir uyarı maddesi (yaş çizgisinin % 75-90 aralığında kalan "K" maddesi) varsa çocuk normal olarak değerlendirilir ve çocuğa bir sonraki kontrolde tekrar test yapılabilir.

Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı'nın Geliştirilmesi

Annelerin duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışları ile bebeğin gelişimini desteklemek amacıyla hazırlanan "Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı" bazı aşamalar sonucunda araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Ebeveyn eğitim programlarında ebeveynlerin çocuk yetiştirme,

anne-baba-çocuk arasındaki ilişkiler, ebeveynlerin yerine getirmesi gereken sorumlulukların belirlenmesinde gerekli bilgi, tutum ve becerilerin koordineli bir şekilde geliştirilmesi hedeflenir. Ebeveyn eğitim programlarında temel amaç, özellikle annelerin özgüvenini güçlendirerek, çocuğun çok yönlü gelişimi için annelik becerilerini geliştirecek şekilde yol göstermektir. Mevcut programların bir kısmı çocuğa, yakın çevresine, bir kısmı ise hem çocuğa hem de ebeveynlere hizmet etmeyi amaçlamaktadır (Sanders, Turner ve Markie-Dadds, 2002). EMABEP'te hem anneye hem de bebeğe hizmet götürmek amaçlanmıştır. İhtiyaç belirleme çalışmaları sonucunda eğitim programının içeriği oluşturulmuş, deney grubundaki her bir anne ve bebeğe aynı yöntem ve teknikler kullanılarak aktarılmıştır. Eğitim programının uygulanma süresi üç aydır. Program, Ekolojik Sistemler Kuramı temelinde, anne-bebek etkileşimi ve bebeğin gelişimi ile ilgili literatür incelenerek hazırlanmıştır. Programın temel felsefesi ekolojik sistemler yaklaşımıdır. Ekolojik sistemler bakış açısı, erken destek programlarına ailenin de dâhil olmasına katkıda bulunmuştur. Programda anne-bebek etkileşimini ve bebeğin gelişimini desteklemeye yönelik etkinlikler yer almaktadır. Programın geliştirilmesinde yedi uzmanın görüşü alınmıştır. Uzmanlardan programda yer alan, anne ve bebeklere yönelik etkinliklerin amaçlara uygunluğu, oturum içeriğinin konuyu yansıtmadaki yeterlilik durumu, yönergelerin açıklığı ve anlaşılabilirliği konusundaki görüşlerini "uygun", "kısmen uygun" ve "uygun değil" şeklinde değerlendirmeleri ve düşüncelerini açıklama bölümünde belirtmeleri istenmiştir. Program, uzman görüşleri doğrultusunda düzeltilmiş, kullanılacak materyaller hazırlanmış ve Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı uygulamaya hazır hale getirilmiştir. EMABEP'te bebeklere yönelik göstergeler 0-36 aylık çocuklar için eğitim programı (MEB, 2013) temel alınarak hazırlanmıştır. Toplam 12 oturumdan oluşan eğitim programının birinci oturumunda annelerle tanışılarak programın tanıtımı yapılmıştır. Son oturumda annelere bebeğin gelişimine ilişkin yapabilecekleri konusunda önerilerde bulunulmuştur. Diğer oturumlarda ise anne duyarlılığı, anne karşılıklılığı, bebeğin bilişsel, dil, sosyal duygusal, ince motor ve kaba motor gelişimi ile ilgili oyun etkinliklerine yer verilmiştir.

Verilerin Toplanması

Katılımcı annelere eğitim programının içeriğine ilişkin ev ziyaretleri sırasında bilgi verilmiştir. Uygulama, her hafta ev ziyaretleri sırasında araştırmacının o hafta oynanacak oyunları anneye anlatması, model olması ve uygulamaya fırsat vermesi şeklinde devam ettirilmiştir. Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı, üç aylık (12 hafta) dönemde, haftada bir kez ve 45 dakika olarak ev merkezli çalışmalarla yürütülmüştür. Araştırmaya katılan annelere ve bebeklere ilgili testler uygulanmış, araştırmadan elde edilen veriler, deney ve kontrol grubuna ön test ve son test uygulanarak elde edilmiştir. Son testin uygulanmasından üç hafta sonra deney grubunda yer alan anne ve bebeklere eğitimin kalıcı olup olmadığını belirlemek için kalıcılık testi uygulanmıştır.

Verilerin Analizi

Elde edilen verileri analiz etmek için SPSS (Statistical Program for Social Sciences) 22 paket programı kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen verileri değerlendirmek için uygun istatistiksel analizin kullanılması, araştırmacının güvenilirliğini artırır ve sonuçların tutarlı bir şekilde yorumlanmasını sağlar (Çepni, 2007). İstatistiksel sonuçlar elde etmek için araştırmada elde edilen verilerin normal dağılım gösterip göstermediğinin test edilmesi gerekir. Normallik testlerinde Eğrilik, Diklik, D' Agostino Pearson, Anderson Darling, Ki-kare, Lilliefors, Kolmogorov-Smirnov, Jargue-Bera ve Shapiro-Wilk testleri kullanılabilir. Shapiro-Wilk testi diğer testlerden daha güçlü olarak gözlemlenir. Normal ve normal olmayan dağılımlar birlikte ele alındığında Shapiro-Wilk testi diğer testlere göre en iyi sonucu verir ve örneklem sayısının $7 < n \leq 2000$ ölçütüne uyduğu durumlarda önerilir (Büyüköztürk, 2011; Şencan, 2005). Niceliksel verilerin normal dağılıma uygunlukları, Shapiro-Wilk testi ile sınımlanmıştır. Çalışma verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotlar (ortalama [Ort], standart sapma [SD], frekans, oran) kullanılmıştır. Normal dağılım gösteren niceliksel verilerin iki grup karşılaştırmalarında Bağımsız Gruplar t Testi, normal dağılım göstermeyen değişkenlerin iki grup karşılaştırmalarında Mann Whitney U Testi kullanılmıştır. Normal dağılım gösteren değişkenlerin grup içi karşılaştırmalarında Bağımlı Gruplar t Testi, normal dağılım göstermeyen değişkenlerin grup içi karşılaştırmalarında Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi kullanılmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Bu bölümde araştırmada elde edilen bulgular tablolarla sunularak yorumlanmış ve tartışılmıştır.

Tablo 2. Deney ve Kontrol Grubunda Duyarlılık ve Karşılıklılık Testine İlişkin Ön Test, Son Test Puanlarının Karşılaştırılması

		Deney	Kontrol	Test	<i>p</i>
		Ort±SD	Ort±SD	Değeri	
Duyarlılık Testi	Ön	41.86±2.12	40.74±2.02	<i>t</i> : 0.001	1.000
	Son	56.36±4.46	45.23±3.53	<i>t</i> :8.361	0.001
	Erişi Puanı	14.50±4.39	4.36±4.28	<i>Z</i> :-5.078	0.001
Karşılıklılık Testi	Ön	11.23±1.27	13.77±1.63	<i>Z</i> :-4.667	0.001
	Son	15.18±1.87	13.36±1.99	<i>t</i> : 3.125	0.003
	Erişi Puanı	3.95±1.62	0.41±2.46	<i>Z</i> :-5.095	0.001

Tablo 2 incelendiğinde gruplara göre duyarlılık ve karşılıklılık testine ilişkin ön test, son test puanlarının karşılaştırılması görülmektedir. Tabloda gruplara göre duyarlılık davranışı ön test puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmamıştır ($p=1.000$; $p>0.05$). Bu sonuca göre eğitim programı uygulanmadan önce deney ve kontrol grubundaki annelerin ön test duyarlılık davranışı yönünden benzer özelliklere sahip olduğu, grupların homojen olduğu söylenebilir. Deney grubundaki annelerin duyarlılık davranışı son test puan ortalamasının kontrol grubundan yüksek olması istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0.001$; $p<0.01$). Kontrol grubunda gruplara göre duyarlılık testi son test ölçümüne göre ön test ölçümlerdeki değişimler arasında da istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmıştır ($p=0.001$; $p<0.01$). Deney grubundaki değişim, kontrol grubundan anlamlı düzeyde yüksektir. Deney ve kontrol grubundaki annelerin duyarlılık davranışı ön test ve son test puan ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan önemli ($p<0,05$) olarak saptanmıştır. Deney ve kontrol grubunun ön test ve son test puan ortalamaları arasındaki farkın deney grubu lehine anlamlı olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç, Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı'nın annelerin duyarlılık davranışlarını artırması ile açıklanabilir. Deney grubundaki annelerin eğitim programında bebeğin her bir davranışının önemli olduğunu, bebeğin etkileşime yönelik işaretlerini zamanında ve doğru fark edebilmeyi artırmış olması; oyunlar sırasında bebeğine bakması, bebeğin davranışlarını onaylaması, onu dinlemesi ve bebeğin seslerine tepki vermesinin annenin duyarlılık davranışlarını artırdığı ifade edilebilir. Yurtdışında yapılan bazı araştırmalar (Bigelow vd., 2010; Kivijarvi, Raiha, Kaljonen, Tamminen ve Piha, 2005; Jean, 2009; Bohr ve BinNoon, 2014; Juffer, Bakermans-Kranenburg ve Van IJzendoorn, 2005) anne-bebek etkileşiminin annelerin duyarlılık davranışını artırdığını ortaya koymuştur.

Tablo 2'de gruplara göre karşılıklı etkileşim davranışı ön test puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($p=0.001$; $p<0.01$). Grupların tesadüfen seçilmiş olması nedeniyle bu duruma müdahale edilmemiştir. Deney grubundaki annelerin karşılıklı etkileşim davranışı son test puan ortalamasının kontrol grubundan yüksek olması istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0.003$; $p<0.01$). Ön testte kontrol grubunun puan ortalaması deney grubundan yüksek iken verilen eğitim sonrasında deney grubunun son testinin puan ortalaması kontrol grubuna göre yükselmiştir. Bu durum, eğitimin etkililiğinin önemli bir göstergesidir. Gruplara göre karşılıklılık testi son test ölçümüne göre ön test ölçümlerindeki değişimler arasında da istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmıştır ($p=0.001$; $p<0.01$). Deney grubundaki değişim, kontrol grubundan anlamlı düzeyde yüksektir. Deney grubundaki annelerin karşılıklı etkileşim davranışlarındaki artışın annenin programda yer alan etkileşimsel oyunlar sırasında bebeğine dokunması, gülümsemesi, bebeği ile göz teması kurması, konuşması, bebeğine şarkı söylemesi, ritim tutması (davranışlar arası uyum), seslerine uygun ve kısa sürede cevaplar vermesinden kaynaklandığı söylenebilir. Yapılan araştırmalarda anne ve bebek arasındaki karşılıklı zevk veren ya da doyum sağlanan etkileşimsel davranışların annenin

karşılıklı etkileşim davranışlarını artırdığı saptanmıştır (Symons ve Moran, 1987; Ferber, Feldman ve Makhoul, 2008).

Tablo 3. Deney Grubunda Duyarlılık ve Karşılıklılık Testi Puanına İlişkin Son Test ve Kalıcılık Testi Puanlarının Karşılaştırılması

		Deney	Test Değeri	p
		Ort±SD		
Duyarlılık Testi	Son	56.36±4.46	Z:10.669	0.001
	Kalıcılık	52.50±3.95		
Karşılıklılık Testi	Son	15.18±1.87	t:-3.897	0.001
	Kalıcılık	13.77±1.63		

Deney grubunda duyarlılık testine ilişkin son test ortalama puanına göre kalıcılık testi puan ortalamasının 3.86±1.70'lik düşüş göstermesi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p=0.001; p<0.01). Deney grubunda karşılıklılık testine ilişkin son test ortalama puanına göre kalıcılık testi puan ortalamasında 1.41±0.94'lik düşüş istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p=0.001; p<0.01). Elde edilen sonuçlara göre son test ve kalıcılık testi arasında geçen üç haftalık süre içerisinde Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı'nın deney grubundaki annelerin duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışı açısından kalıcılığının devam etmediği söylenebilir. Kalıcılığın devam etmemesinde, eğitim programı süresinin annelerde duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışları konusunda kalıcı izli davranış değişiklikleri bırakmak için yeterli olmaması, eğitim programına annelerin gerekli ilgiyi göstermemesi, günlük rutinler dışında bebeği ile etkileşime girmemesi, eğitimci rehberliği olmadan bebeği ile geçirdiği zamanı etkili kullanamaması ve etkileşime katılmaktan zevk almaması, annelerin eğitim sırasında öğrendiği bilgi ve becerileri ev ortamına transfer edememesi etkili olmuş olabilir.

Tablo 4. Deney ve Kontrol Grubunda Denver II Gelişimsel Tarama Testi Kişisel Sosyal, İnce Motor, Dil ve Kaba Motor Alt Boyutuna İlişkin Ön Test, Son Test Puanlarının Karşılaştırılması

DENVER II		Deney	Kontrol	Test Değeri	p
		Ort±SD	Ort±SD		
Kişisel Sosyal	Ön test	5.32±0.65	4.86±0.89	Z:-.797	0.072
	Son test	6.18±0.59	5.55±0.67	Z:-3.014	0.003
	Erişim Puanı	0.86±1.04	0.68±0.99	Z:-0.588	0.027
İnce Motor	Ön test	3.77±0.81	4.05±0.72	Z:-1.395	0.163
	Son test	5.32±0.57	4.64±0.49	Z:-3.093	0.001
	Erişim Puanı	1.54±0.96	0.59±0.96	Z:-2.907	0.004
Dil	Ön test	5.64±0.58	5.59±0.59	Z:-0.280	0.780
	Son test	6.00±0.82	5.73±0.70	Z:-1.270	0.204
	Erişim Puanı	0.36±1.05	0.14±1.04	Z:-0.615	0.538
Kaba Motor	Ön test	4.55±0.51	4.45±0.51	Z:-0.596	0.551
	Son test	5.32±0.72	4.73±0.55	Z:-3.179	0.001
	Erişim Puanı	0.77±1.02	0.27±0.63	Z:-2.173	0.030

Deney grubundaki bebeklerin kişisel sosyal alt boyutuna ilişkin son test puan ortalamasına göre ön test ortalamasındaki artış istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p=0.002; p<0.01). Kontrol grubunda da son test puan ortalamasına göre ön test ortalamasındaki artış istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p=0.007; p<0.01). Eğitim programında anne ile bebek arasındaki oyun oynama sürecinde annenin sözel ifadeleri, bebeğin oyuna aktif katılımı, oyunlarında taklitleri kullanması, bağımsız hareket edebilmesi, hoşuna giden hareketleri tekrar tekrar yapması, duygularını ses, jest ve mimikleri ile ifade etmesi, bebekte duygu düzenlenmesini ve bebeğin sosyal gelişiminin ilerlemesini sağlar (Marchand, Hock ve Widaman, 2002; Driscoll ve Easterbrooks, 2007; Bick ve Dozier, 2013). Kontrol grubundaki bebeklerin kişisel sosyal alt boyutuna ilişkin son testte ön teste göre anlamlı farklılığın

olması, bebeklerin sosyal yeteneklerinin zamana bağlı gelişim göstermesi, insanları ve nesneleri fark etmeye başlamaları, günlük yaşam deneyimleri, anne tutumlarındaki farklılıklar, uygulanan ön testlerle annelerde bebeğin kişisel sosyal gelişime yönelik farkındalık oluşması ve bebeğin kendisinin bir birey olduğunun farkına varması ile açıklanabilir.

Deney grubundaki bebeklerin ince motor alt boyutuna ilişkin son test puan ortalamasına göre ön test ortalamasındaki artış istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0.001$; $p<0.01$). Kontrol grubunda da son ölçüme göre ilk ölçümlerdeki ortalama artış istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0.016$; $p<0.05$). Deney grubundaki değişim, kontrol grubundan anlamlı düzeyde yüksektir. Deney grubunda ince motor alandaki son test lehine gerçekleşen anlamlı fark, Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programında yer alan ince motor gelişimde el ve ayağı kullanma, beden farklı bölümlerinin koordinasyonu, nesne kontrolünü sağlamaya yönelik becerileri geliştiren oyunlardan kaynaklanabilir. Erdemir'in (2009) erken destek eğitim programının 18-36 aylık çocukların gelişimine etkisinin incelenmesi amacıyla gerçekleştirdiği çalışmada 18-24 aylık bebeklerde ince motor becerinin deney grubu lehine anlamlı olduğu saptanmıştır. Kontrol grubunda ince motor alandaki son test lehine gerçekleşen anlamlı fark, annelerin yaşamındaki günlük rutinler ve gereksinimleri karşılamak için yaptığı işlerin bebekler tarafından taklit edilen birer oyun olarak görülmesinden kaynaklanabilir. Küçük kaslarını kullanmayı öğrenen bebekler ev ve ev dışı ortamlarda gördüğü model hareketleri tekrarlayabilirler.

Deney grubunda DENVER II gelişimsel tarama testi dil alt boyutu puanının son test ortalama puanına göre ön testteki değişimi istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p=0.123$; $p>0.05$). Kontrol grubunda da son test puan ortalamasına göre ön test puan ortalamasındaki değişim istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p=0.572$; $p>0.05$). Deney grubundaki bebeklerin dil gelişimindeki artışın önemsiz olması sonucu, anne-bebek etkileşimsel davranışlarının bebeğin dil gelişimini olumlu etkilediğini ortaya koyan bazı araştırmalarla uyumlu görünmezken (Magagna, 2013; Gros-Louis, West ve King, 2014); anne-bebek etkileşimine ilişkin davranışların bebeğin dil gelişimini artırmada etkili olmadığı araştırma bulgularıyla paralellik göstermektedir (Capirci, Caselli, Iverson, Pizzuto ve Volterra, 2002). Araştırmada Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı'nın bebeğin dil gelişiminin artırılmasında herhangi bir etki oluşturmaması, programın kapsamı ve niteliği göz önüne alınarak açıklanabilir. Programda yer alan etkinlikler ev ortamında, 45 dakikalık bir süre içerisinde uygulanabilecek biçimde yapılandırılmıştır. Oyunların içeriği 9-12 aylık bebeklerin gelişimini ve bebekle yakından ilgilenen kişi olarak annelerin duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışlarını desteklemeye ilişkin stratejilere yönelik oturumlar dışında bir yaşantı sunmamaktadır. Bu nedenle eğitim programının bebeğin dil gelişimini artırmada etkili olmadığı düşünülebilir.

Gruplara göre DENVER II gelişimsel tarama testi kaba motor alt boyutu puanının son test ortalamasına göre ön test ortalamasındaki değişimler arasında da istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmıştır ($p=0.030$; $p<0.05$). Deney grubundaki değişim, kontrol grubundan anlamlı düzeyde yüksektir. Deney grubunda kaba motor alandaki son test lehine gerçekleşen anlamlı fark ise Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programında yer alan kaba motor gelişimde vücudu sesin geldiği yöne çevirme, eşyalara tutunarak ayağa kalkma, emekleme, sıralama, destekli ve desteksiz yürüme, ayakta dururken oturma, çömelme pozisyonundan ayağa kalkma, yardımsız yürüme, kolları ile belli güç gerektiren hareketleri yapmaya yönelik becerileri geliştiren oyunlardan kaynaklanabilir (Büyüktaşkapu, 2012). Artan, Öncü ve Oklan Elibol (2003), erken dönemlerde uyarıcı materyallerle tanıştıran bebeklerin kaba motor gelişimde kolayca ilerleyebildiklerini, bebeğin kaba motor gelişimini etkileyen önemli faktörlerin başında bebeğin ev ortamının ve çevresindeki insanların önemli olduğunu belirtmiştir. Eğitim sırasında annelerin bebek için oluşturdukları zengin uyarıcıların bulunduğu uygun ortamın bebeğin kaba motor gelişimini desteklediği söylenebilir.

Tablo 5. Deney Grubunda DENVER II Gelişimsel Tarama Testi Alt Boyut Puanlarına İlişkin Son Test ve Kalıcılık Testi Puanlarının Karşılaştırılması

DENVER II Gelişimsel Tarama Testi		Ort±SD	Test Değeri	p
Kişisel Sosyal	Son	6.18±0.59	t: -3.207	0.001
	Kalıcılık	5.64±0.66		
İnce Motor	Son	5.32±0.57	t:-2.919	0.004
	Kalıcılık	4.73±0.83		
Dil	Son	6.00±0.82	t: -3.217	0.001
	Kalıcılık	5.32±0.72		
Kaba Motor	Son	5.32±0.72	t:-0.632	0.527
	Kalıcılık	5.41±0.85		

Deney grubunda DENVER II gelişimsel tarama testi toplam puanına ilişkin son test ortalama puanına göre kalıcılık testi puan ortalamasındaki düşüş istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0.001$; $p<0.01$). Deney grubunda DENVER II gelişimsel tarama testi kişisel sosyal, ince motor ve dil alt boyutları puan ortalamasına ilişkin son test ortalama puanına göre kalıcılık testi puan ortalamasında son teste göre kalıcılık testi düzeyindeki ortalamadaki düşüş istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0.01$). Deney grubunda DENVER II gelişimsel tarama testi kaba motor alt boyutu puan ortalamasına ilişkin son test ortalama puanına göre kalıcılık testi puan ortalamasında değişim istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p=0.527$; $p>0.05$). Bulgulara göre deney grubunda DENVER II Gelişimsel Tarama Testi toplam puan ortalaması ile kişisel sosyal, ince motor ve dil alt boyut puan ortalamalarında son test ve kalıcılık testi arasında geçen üç haftalık süre içerisinde Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı'nın kalıcılığının devam etmediği; kaba motor alt boyutunda kalıcılığın devam ettiği söylenebilir. Bu bulgu, programda yer alan çocuk gelişimi ve eğitimine ilişkin bilgilerin uygulamaya dönüştürülmemesi, eğitimci olmadığında anneler kendilerini ebeveynlik konusunda yeterli hissetmedikleri için bebekleri ile oyun oynamamaları, kendi doğal yeteneklerine inanmamaları (Coleman, 1998), eğitimden sonra bebeğe sunulan uyarıcı miktarının ve bebekle ilgilenme süresinin yetersizliği ile açıklanabilir. DENVER II Gelişimsel Tarama Testi kaba motor alt boyutunda kalıcılığın devam etmesi; annelerin eğitim programı sırasında edindikleri kaba motor gelişime ilişkin bilgi ve becerileri uygulamaya dönüştürmeleri, kaba motor gelişime ilişkin bilgi düzeylerinin yüksek olması, annelere verilen eğitim programında çocuklarının gelişimini ve eğitimini desteklemek için verilen bilgilerin ışığında annelerin çocuklarına çeşitli fırsatlar sunarak motor gelişimlerini desteklemesi (Alkan Ersoy vd., 2014), eğitim programının anneler tarafından yararlı olarak algılanması ve bu algıyı bebeklerinin oyunlarına yansıtılmaları ile açıklanabilir.

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırma, ev merkezli anne-bebek etkileşim programının annelerin duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışları ile bebeğin gelişimine etkisini incelemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlar incelendiğinde, Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı'nın annelerin duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışları ile bebeğin kişisel-sosyal, ince motor ve kaba motor gelişimi üzerinde etkili olduğu; ancak bebeğin dil gelişimine katkı sağlayamadığı görülmüştür. Deney grubundaki annelerde son test ve kalıcılık testi arasında geçen üç haftalık süre içerisinde Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı'nın duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışı açısından kalıcılığının devam etmediği saptanmıştır. Deney grubundaki bebeklerde ise DENVER II gelişimsel tarama testi kişisel sosyal, ince motor ve dil alt boyutlarında kalıcılığın devam ettiği; ancak kaba motor alt boyutunda kalıcılığın devam etmediği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda; sağlık kuruluşlarında çalışan hemşire, ebe ve çocuk gelişimi uzmanlarının hizmet içi eğitimlerinde anne duyarlılığı ve karşılıklılığının erken dönemde oluşmasının önemine yer verilerek ev ziyaretlerinde annelere bu konularda danışmanlık yapmaları; ayrıca ev ziyaretleri sırasında bu konular ile ilgili kitapçık, broşür vb. materyallerin verilmesi önerilir. Araştırma deneysel bir çalışma olarak yapılmıştır.

İleride yapılacak araştırmalarda Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı'nın annelerin duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışları ya da bebeğin tüm gelişim alanlarına etkisinin inceleneceği çalışmaların içerisine nitel çalışmalar da eklenerek çalışmanın güvenirliği artırılabilir. Anne-bebek etkileşimine yönelik eğitimin yaygınlaştırılması için yükseköğretim kurumları, yerel yönetimler, medya ve gönüllü kuruluşlar ile işbirliği sağlanıp eğitim merkezleri oluşturularak annelere anne-bebek etkileşimi konusunda eğitimci tarafından ev ziyaretleri dışında danışmanlık hizmetleri verilebilir. Dezavantajlı ailelerin bulunduğu bölgelerde çok Amaçlı Erken Müdahale Merkezleri açılarak eğitimciler tarafından anne-babalara ve çocuklara yönelik eğitim programları hazırlanıp çalışmalar yapılabilir. Yapılacak araştırmalarda anne-babalara daha uzun süreli eğitim verilerek uzun süreli ve kısa süreli eğitim programlarının etkileri karşılaştırılabilir. Anne duyarlılığı ve karşılıklılığı ile bebeğin gelişimini destekleyecek Şekilde hazırlanmış EMABEP, bu alanda yetiştirilen öğrencilerin lisans programlarında yer alarak eğitilmelerine olanak sağlanabilir. Eğitim programının daha etkili sonuçlara ulaşabilmesi için grup etkinlikleri yapılarak eğitim verilecek kişi sayısı azaltılabilir, eğitimin uygulama süresi artırılabilir, program uygulamasında kullanılan yöntemler zenginleştirilebilir.

Kaynakça

- Akgün, E. (2008). *Anne çocuk ilişkisini oyunla geliştirme eğitiminin anne çocuk etkileşim düzeyine etkisi* (Doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aksoy, A. B. (2011). The impact of play-based maternal support on infant development. *International Journal of Academic Research*, 3(3), 366-372.
- Alkan Ersoy, Ö., Kurtulmuş, Z. ve Çürük Tekin, N. (2014). Aile çocuk eğitim programının annelerin çocuk yetiştirme tutumlarına ve ev ortamını düzenlemelerine etkisinin incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 22(3), 1077-1090.
- Artan, İ., Öncü, E. Ç. ve Oklan Elibol, F. (2004). Alt sosyoekonomik düzey annelerin ev ortamındaki materyalleri çocuklarının eğitiminde kullanım şekilleri. *OMEP Bildiri Kitabı* içinde (s. 83-87). İstanbul: YA-PA.
- Atay, M. (2011). *Erken çocukluk döneminde gelişim 2*. Ankara: Kök.
- Avcı, N. (2003). *Gelişimde 0-3 yaş: Yaşama merhaba*. Ankara: Morpa.
- Ayçiçeği, A. (1993). *The effect of the mother training program* (Yüksek lisans tezi). Boğaziçi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Barnett, M. A., Gustafsson, H., Deng, M., Mills-Koonce, W. R. ve Cox, M. (2012). Bidirectional associations among sensitive parenting, language development and social competence. *Infant and Child Development*, 21, 374-393.
- Bee, H. ve Boyd, D. (2009). *Çocuk gelişim psikolojisi* (G. Okhan, Çev.). İstanbul: Kaknüs.
- Behrens, K. Y., Parker, A. C. ve Haltigan, J. D. (2011). Maternal sensitivity assessed during the strange situation procedure predicts child's attachment quality and reunion behaviors. *Infant Behavior and Development*, 34, 378-381.
- Bernard, K., Meade, E. B. ve Dozier, M. (2013). Parental synchrony and nurturance as targets in an attachment building upon mary ainsworth's insights about motherinfant interaction. *Attachment and Human Development*, 15(5), 507-523.
- Bick, J. ve Dozier, M. (2013). The effectiveness of an attachment-based intervention in promoting foster mothers' sensitivity toward foster infants. *Infant Mental Health Journal*, 34(2), 95-103.
- Bigelow, A. E., MacLean, K., Proctor, J., Myatt, T., Gillis, R. ve Power, M. (2010). Maternal sensitivity throughout infancy: Continuity and relation to attachment security. *Infant Behavior and Development*, 33, 50-60.
- Bohr, Y. ve BinNoon, N. (2014). Enhancing sensitivity in adolescent mothers: Does a standardised, popular parenting intervention work with teens?. *Child Care in Practise*, 20(3), 286-300.
- Brenner, G. ve Slater, A. (2004). *Theories of infant delopment*. USA: Blackwell.
- Büyüköztürk, Ş. (2011). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüktaşkapu, S. (2012). Annelerin özyeterlik algıları ile 1-3 yaş arasındaki çocuklarının gelişimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 18-30.
- Capirci, O., Caselli, M. C., Iverson, J. M., Pizzuto, E. ve Volterra, V. (2002). Gesture and the nature of language in infancy: The role of gesture as a transitional device enroute to two-word speech. *The study of signed languages* içinde (s. 213-246). Washington DC: Gallaudet University.
- Ceber Bakkaloğlu, H. ve Sucuoğlu, B. (2000). Normal ve zihinsel engelli bebeklerde anne bebek etkileşiminin karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*, 2(4), 47-58.
- Coleman, P. K. (1998). *Maternal self efficacy beliefs as predictors of parenting competence and toddler's emotional, social and cognitive development* (Doktora tezi). Morgantown West Virginia University, West Virginia.
- Çepni, S. (2007). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş*. Trabzon: Celepler
- Diken, İ. H. (2012). *Erken çocukluk döneminde dil becerilerini geliştirme*. Ankara: Maya Akademi.

- Driscoll, J. R. ve Easterbrooks, M. A. (2007). Young mothers' play with their toddlers: Individual variability as a function of psychosocial factors. *Infant and Child Development*, 16, 649-670.
- Erdemir, S. (2009). *Erken destek eğitim programının 18-36 aylık çocukların gelişimine etkisinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Feldman, R., Bamberger, E. ve Kanat-Maymon, Y. (2013). Parent-specific reciprocity from infancy to adolescence shapes children's social competence and dialogical skills. *Attachment & Human Development*, 15(4), 407-423.
- Feldman, R. (2010). The relational basis of adolescent adjustment: Trajectories of mother-child interactive behaviors from infancy to adolescence shape adolescents' adaptation. *Attachment & Human Development*, 12, 173-192.
- Ferber, S. G., Feldman, R. ve Makhoul, I. R. (2008). The development of maternal touch across the first year of life. *Early Human Development*, 84, 363-370.
- Fulton, J. M. (2011). *Dula supported childbirth: An exploration of maternal sensitivity, self efficacy, responsivity and parental attunement* (Doktora tezi). University of California, Davis.
- Gander, M. J. ve Gardiner, H. W. (2010). *Çocuk ve ergen gelişimi* (B. Onur, Çev.). Ankara: İmge.
- Gartstein, M. A. ve Iverson, S. (2014). Attachment security: The role of infant, maternal, and contextual factors. *International Journal of Psychology Therapy*, 14(2), 261-276.
- Grimes, L. (2012). *The role of parental self-efficacy and parental knowledge in parent-infant interactions during the transition to parenthood* (Doktora tezi). Bowling Green State University, USA.
- Gros-Louis, J., West, M. J. ve King, A. P. (2014). Maternal responsiveness and the development of directed vocalizing in social interactions. *The Official Journal of the International Society on Infant Studies*, 19(4), 385-408.
- Gülây, H. ve Akman, B. (2009). *Okul öncesi dönemde sosyal beceriler*. Ankara: Pegem Akademi.
- Jean, A. D. L. (2009). Functions of maternal touch and infants' affect during face-to-face interactions: New directions for the still-face. *Infant Behavior and Development*, 32, 123-128.
- Juffer, F., Bakermans-Kranenburg, M. J. ve Van IJzendoorn, M. H. (2005). The importance of parenting in the development of disorganized attachment: Evidence from a preventive intervention study in adoptive families. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 46(3), 263-274.
- Karasar, N. (1995). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: 3A Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd. Şti.
- Kemppinen K. (2007). *Early maternal sensitivity continuity and related risk factors* (Doktora tezi). University of Kuopio, Kuopio.
- Kemppinen, K., Kumpulainen, K., Raita-Hasu, J., Moilanen, I. ve Ebeling, H. (2006). The continuity of maternal sensitivity from infancy to toddler age. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 24(3), 199-212.
- Kılınc, F. E. (2011). *Anne eğitim programı ile anne çocuk etkileşim programının 24-36 aylık çocukların bilişsel becerilerine ve annelerin çocuk yetiştirme davranışlarına etkisinin incelenmesi* (Doktora tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Kivijarvi, M., Raiha, H., Kaljonen, A., Tamminen, T. ve Piha, J. (2005). Infant temperament and maternal sensitivity behavior in the first year of life. *Scandinavian Journal of Psychology*, 46, 421-428.
- Koşaner, S. (1987). *0-6 aylık ilk bebekler* (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Lowinger, S. (1999). Infant irritability and early mother-infant reciprocity patterns. *Infant and Child Development*, 8, 71-84.
- Magagna, J. (2013). The development of language in the early months of life. *Infant Observation*, 16(2), 112-129.
- Marchand, J. F., Hock, E. ve Widaman, K. (2002). *Parent-toddler play interaction and its relation to the home environment*. USA: State University.

- MEB. (2013). 0-36 aylık çocuklar için eğitim programı. <http://tegm.meb.gov.tr/dosya/okuloncesi/0-36baderegitecimkitap.pdf> adresinden erişildi.
- Murray, A. ve Egan, S. M. (2014). Does reading to infants benefit their cognitive development at 9-months-old? An investigation using a large birth cohort survey. *Child Language Teaching and Therapy*, 30(3), 303-315.
- Özer, D. S. ve Özer, M. K. (2012). *Çocuklarda motor gelişim*. Ankara: Nobel.
- Öztürk, S. (2011). *Roy adaptasyon modeli'ne göre postpartum dönemdeki annelere verilen eğitimin anne duyarlılığına etkisi* (Doktora tezi). Atatürk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Parfitt, Y., Pike, A. ve Ayers, S. (2013). Infant developmental outcomes: A family systems perspective. *Infant and Child Development*, 23, 353-373.
- Sanders, M. R., Turner, K. M. T. ve Markie-Dadds, C. (2002). The development and dissemination of the triple p-positive parenting program: A multi-level, evidence-based system of parenting and family support. *Prevention Science*, 3(3), 173-198.
- Santrock, J. W. (2015). *Yaşam boyu gelişim: Gelişim psikolojisi* (G. Yüksel, Çev.). Ankara: Nobel.
- Schoppe-Sullivan, S. J., Diener, M. L., Mangelsdorf, S. C., Brown, G. L., McHale, J. L. ve Frosch, C. A. (2006). Attachment and sensitivity in family context: The roles of parent and infant gender. *Infant and Child Development*, 15, 367-385.
- Symons, D. K. ve Moran, G. (1987). The behavioral dynamics of mutual responsiveness in early face-to-face mother infant interactions. *Child Development*, 58, 1488-1495.
- Şencan, H. (2005). *Sosyal ve davranışsal ölçümlerde güvenirlik ve geçerlik*. Ankara: Seçkin.
- Temel, Z. F. ve Aksoy, A. B. (2000). Home-based mother training program for 0-3 years of age and its effects on home environment. *Psychologie and Education*, 25(2), 51-58.
- Ulutaş, A. ve Aksoy, A. B. (2015). Duyarlılık ve karşılıklılık testi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Akademik Bakış Uluslararası Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 48, 18-30.
- Yalaz, K., Anlar, B. ve Bayoğlu, B. (2009). *Denver II gelişimsel tarama testi. "Türk çocukları standardizasyonu"*. Ankara: Gelişimsel Çocuk Nörolojisi.